

nií kapitalizmus. Idea „ľudského socializmu“ — to je idea ideálneho harmonického spolužitia kapitalizmu a socializmu na „kvalitatívne vyššej úrovni“, ktorého základnou je rozvoj výrobných sôl, vedecko-technický pokrok. Netreba pochybovať, že táto idea je poznámenaná nezdravým romantizmom. Je zjavné, že ide o „model“ socializmu, ktorý sa neopiera o princíp socialistického vlastníctva, pretože ten je sám osebe zlý, nie je spoločenským vlastníctvom, ako sa nazdáva Garaudy (s. 115.) No súčasne ide aj o „model“, v ktorom robotnícka trieda nemá miesto, pretože nie ona môže oslobiť ľudstvo spod nadvlády kapitálu, nie ona je nositeľom budúcich socialistických premien, ale „nový historický blok“ (s. 119), v ktorom intelektuálne zložky sú rozhodujúcou silou vo

výrobe i v boji za socializmus. „Novým historickým blokom“, t. j. integráciou robotníckej triedy do „širokých vrstiev intelektuálov“ sa Garaudy zreteľne postavil na stanovisko revizionizmu ako ideologickej a politického smeru, ktorého konečným cieľom je deštruktívne pôsobiť v súčasnom medzinárodnom komunistickom hnutí.

Na záver sa žiada poznámenia, že závažnosť práce pre nášho čitateľa spočíva okrem iného aj v tom, že mu sprítomňuje — formou dôslednej marxistico-leninskej kritickej analýzy revizionizmu R. Garaudyho — nedávnu skutočnosť a naznačuje úlohy, ktoré v tejto súvislosti pred ním stoja.

Vasko Kusin

PROBLÉMY SOCIALIZÁCIE

Človek i obščestvo. Problemy socializacii individua IX. Leningrad 1971

Názory, že život človeka má v podstate spoločenský charakter, sú vo svojej konkrétnej podobe oživované filozofickými otázkami o podstate človeka, formovaní a podstate osobnosti atď. V súvislosti s tým, že človek nie je iba pasívny prvok v dejinách, ale tvorivá, aktívna bytosť, formulovali sa zásady o spoločenskom charaktere aktivity človeka v dejinách ľudstva vôbec. Pre život jednotlivca z toho vypĺýva, že za človeka sa v istej spoločnosti pokladá ten, kto sa na jej živote zúčastňuje v praktickej činnosti, teda ten, komu spoločnosť prideľuje určité úlohy, povinnosti a tomu zodpovedajú aj formy inštitúcií, ktoré sankcionujú to, že spoločnosť považuje jedinca za plnoprávneho člena. Proces vplyvu celého systému spoločenských a kultúrnych noriem, hodnôt a pravidiel na jednotlivca v smere utvárania celistvej (integrovanej) osob-

nosti je socializáciou jednotlivca. Tento proces má formu sociálneho učenia.

Problémami socializácie jednotlivca sa systematicky zaoberajú sociológia, sociálna psychológia, kultúrna a sociálna antropológia, už niekoľko desaťročí. Pritom je známe že výsledky napríklad psychológie z výskumu socializácie sa využívajú v pedagogike. Množstvo empirického materiálu, ktorý k problematike človeka prinášajú tieto parciálne disciplíny, predstavujú reálnu bázu aj pre jednotlivé problémy systematickej filozofie. Roku 1971 vydala Leningradská univerzita periodický zborník *Človek a spoločnosť*, v ktorom sa autori zaoberajú práve sociologickými a psychologickými aspektmi socializácie jednotlivca.¹

Už v úvodnej stati, ktorá je metodologicky najssystémovejšia pri vymedzovaní pojmu socializácie, uvádzia L. J. Spiridonov (*Socializácia jednotlivca ako funkcia spo-*

¹ *Človek i obščestvo. Problemy socializacii individua IX.* Izdatelstvo Leningradskogo universiteta 1971.

ločnosti), že sa tento pojem v súčasnej sovietskej literatúre zaviedol iba nedávno a označuje sa ním „osvojenie sociálnych nariem (kultúry) jednotlivcom, proces vplyvu skúseností na vlastné postavenie, orientáciu a hodnotu osobnosti“ (s. 9). Vy medzení tohto pojmu je v zborníku viac. Aj keď si neprotirečia, svedčia o tom, že marxistický prístup k socializácii sa iba rozpracúva. Tak P. N. Lebedev (*Socializácia jednotlivca a reprodukcia spoločnosti*) uvádza, že „mechanizmus reprodukcie spoločnosti prostredníctvom rozvoja prirodzených schopností človeka a zároveň zahrnutie života jednotlivca do života spoločnosti najadekvátnejšie odráža pojem »socializácia človeka«“ (s. 56). Podľa B. G. Ananieva (*O psychologických efektoch socializácie*) sa socializácia vzťahuje „na všetky procesy formovania človeka ako osobnosti, jeho sociálneho uskutočňovania, začlenenia osobnosti do rôznych systémov sociálnych vzťahov, inštitúcií a organizácií, na to, ako si jednotlivec osvojuje ľudstvom nadobudnuté poznatky, normy správania atď.“ (s. 144).

Aj pri voľnom chápaniu tohto pojmu je zjavné, že je výrazom vzťahu, resp. spojenia spoločnosti a jednotlivca. Avšak pod vplyvom prekladu tretieho zväzku *Kapitálu*, ktorý bol k dispozícii až do druhého vydania *Zobraných spisov Marx a Engelsa*, terminy „socializácia“, „socializovaný“ sa používali zväčša ako synonymá pojmov „spoločenský“, „kolektívny“. Až potom bol skutočný výraz K. Marxa „der vergesellschaftete Mensch“ preložený slovami „socializovaný človek“, podľa čoho pojem „vergesellschaftete (obobšestvlennyj) sa stotožnil s pojmom „socializovaný“. Na rozdiel od pojmu spoločenský, kolektívny, pojmy socializácia, socializovaný aktívnejšie vyjadrujú „rozlišenie medzi spoločnosťou a jednotlivcom... ako vyvíjajúcim sa vzťahom“ (s. 10). V tejto súvislosti poukazuje autor na to, že ani jedna seriózna analýza vzťahu spoločnosti a jednotlivca sa nezaobíde bez poukázania na 6. tézu o Feuerbachovi... Kedže Marx

nehovorí o súhrne všetkých spoločenských vzťahov bezprostredne, ale len „vo svojej skutočnosti“, Spiridonov uvádza, že problém možno riešiť len vtedy, ak sa správne chápu kategórie podstata a skutočnosť, ktoré nie sú totožné z pozície dialektickej logiky. „Skutočnosť je výsledkom »realizácie« podstavy a vystupuje ako jednota podstavy a existencie. Teda iba ak sa podstata človeka uskutočňuje (prechádza do skutočnosti), stáva sa súhrnom všetkých spoločenských vzťahov. »Sama oseba« je len možnosťou takého uskutočnenia, ktoré sa realizuje, ak nastanú nevyhnutné podmienky. Aj charakteristika človeka ako súhrnu všetkých spoločenských vzťahov je charakteristikou rozvinutého človeka, nachádzajúceho sa na dostatočne vysokom stupni vývinu spoločnosti, ktorému sa podarilo realizovať svoje bytostné sily tak, že zmenil v sebe skryté možnosti na objektívnu realitu“ (s. 11).

Uskutočnenie človeka je potom dlhý proces obsahujúci aj predsociálne obdobie. „A keďže vývin logických kategórií vždy odráža reálny vývin, kategória podstata človeka musí sa vysvetľovať (sprostredkoval) inými kategóriami a je logickým výsledkom ich dynamického odrazu. To znamená, že ju odhalíme len vtedy, keď ju skúmame ako moment logického systému, ako jeden z článkov reťaze logických kategórií“ (s. 11).

Preto Spiridonov sleduje proces socializácie historicky. Prvá kolektívna forma existencie ľudí je stádo. Vzájomné vzťahy vnútri stáda majú len biologický základ (stádo je sociálne neidentifikovateľná skupina). Sociálnym organizmom sa stane až v budúcnosti, je to „čísle bytie sociálneho organizmu alebo sociálny organizmus v procese vzniku“. Vzťahy paniujúce v stáde sú vzťahy ľudí k ľudovi, ale nie človeka k človeku (pohľadné vzťahy ako zachovanie druha). Ľudovi je voči ostatným len prvkom prírodného prostredia a vice versa. Členom spoločnosti sa iba stáva. „Bezpodmienečnou podmienkou jeho uskutočnenia je zjed-

notenie nie na biologickej úrovni, ... ale na úrovni kolektívu" (s. 12). Toto uskutočnenie predpokladalo využitie nových možností na premenu prírodného prostredia z hľadiska jeho potrieb. Historicky sa tak stalo vtedy, keď sa individuum zmenilo na pracujúceho, ktorý získal od svojho okolia a prírody nezávislú existenciu.

„A len v takej miere, v akej individuum ovláda a prisvojuje si prírodné prostredie, meniac ho svoju prácou, rozširuje oblasť svojej moci, mení predmety vonkajšieho sveta na prostriedky práce a tieto zas na neorganické predĺženie vlastného tela" (s. 13). Ľovek sa z prírody oddelil ako kolektívna bytosť.

Aby sa práca stala činným bytím človeka, zabezpečujúc produkmi aj ostatných, musela sa rozvinúť a diferencovať a musela zvýšiť produktivitu. Keďže človek tohto obdobia vystupoval len prostredníctvom kolektívu, aj v jeho produkte vystupoval jeho kolektív, a nie on ako individuum atd. „Pojem my je relativne k pojmu ja základný, východiskový" (s. 17). Činnosť, ktorou začal človek tvoriť vlastné dejiny, bola dielom kolektívu. „Podle Feuerbacha se človek Petr obráci k sobě samému ako k uvädomovanému ja na základe svého sebevymezení vůči človku Pavlu jakožto sobě podobnému... Marxizmus však postupuje o krok dalej. Podobně, ako je v rozvinuté zbožní výrobě určité zboží srovnávané nejen s jiným druhom zboží, byť to bylo zlato, ale pries zlato se vším zbožím obíhajúcim na trhu v dané době, tak se i človek Petr učí své vlastné prírozenosti pries Pavla jen proto, že Pavel má za sebou (a svým bytím vyjadruje) spoločnosť, spoločenskou totalitu vzťahů a činností.“²

V tomto zmysle je v týchto formách činnosti ľudí (už aj ako subjektov vlastnej práce) postupné utváranie človeka a výroba prostriedkov potrebných pre život jednotným procesom.

„Ľudské spoločenstvo, stanúc sa rodom,

začína byť nielen „bytím osebe“, ale aj „bytím pre druhého“, t. j. zmenilo sa na bytie sociálneho organizmu. Avšak keďže rod od samého začiatku predpokladá druhý rod, sám nemôže byť dokončenou sociálnou organizáciou" (s. 16). Táto organizácia sa zavŕšuje až vznikom kmeňa, ktorého štruktúru tvoria rody.

Až zmenou prvobytného stáda na celok rodov a kmeňa objavuje sa mechanizmus socializácie jednotlivca. Z hľadiska socializácie sa jedno stádo neodlišuje od druhého. Sú v podstate obrazom jedného individua. Vznikom rodu však vznikli netožné jednotky. Jednotlivci boli rozmiestnení v rôznych štruktúrnych podskupinách, rodoch, a patriac k nim, stávali sa rozličnými individuami nie v dôsledku svojich prirodzených vlastností, ale v dôsledku sociálnej (rodovej) štruktúry ich kmeňa. Spiridonov hovorí, že členstvo v rôznych rodových kolektívoch je prvou sociálnou vlastnosťou, ktorú získal človek ako spoločenskú podstatu. „Mechanizmus získania spoločenskej vlastnosti“ je mechanizmom socializácie. Nesocializované individuum (t. j. také, ktoré sa narodením nemohlo zúčastniť na reprodukcii rodu, kmeňa a jeho majetku) sa nepokladá za človeka. Pohltenie individua kolektívom je v archaickej dobe úplné.

Rozvoj výroby prispel v prvom rade k zániku rodovej formy. Jednotlivcov umožnil vymieňať prebytky vlastnej práce a umožňoval mu existenciu relativne nezávislú od rodu. „Objavil sa nový typ vzťahov — vecné vzťahy.“ „Predpoklad prisvojenia jedného individua (kolektívu) druhým (kolektívom) sa stal reálnym aj miesto prirodzených (tradičných) vzťahov“ (s. 22).

Na základe vecných vzťahov analyzuje Spiridonov skutočné možnosti jednotlivca zospoločenšťovať sa v otrokárskej a feudálnej spoločnosti. Ak mal človek v týchto formách spoločnosti získať isté spoločenské určenie, nastačilo, aby sa v tejto spo-

² HELUS, Z.: Socializace a seberealizace, pozri Bokorovová — Janoušek: Motivace a civilizační proměny, Praha 1971, s. 170.

ločnosti narodil (ako to bolo v rodovej spoločnosti), ale musel byť vlastníkom. „No táto vecná forma vzťahov nedokázala naraz prekonať prirodzenú jednotu výrobcu s prírodnými podmienkami výroby – vzťah k pôde a ostatným prirodzeným predpokladom práce jednoducho ako ku svojim. Preto sa spolu so zmenou vlastníctva predmetných podmienok výroby mení na vlastníctvo aj sám výrobca. To vysvetluje, prečo otrokári dávali otrokom právo byť len vecou“ (s. 25).

Vlastníctvo ako predpoklad a báza, na ktorej socializácia prebiehala, malo v antike, resp. v Grécku aj ďalší dosah. Ako hovorí Marx, v Grécku bolo vlastníctvo výrobných prostriedkov súčasne základom samostatnosti občana (teda základom politických vzťahov). Každý jednotlivec bol do spoločnosti zahrnutý alebo ako slobodný občan, alebo ako otrok. Je známe, že otrok nebol súkromná osoba (v právnom zmysle), lebo nebol občanom štátu. Štát mal od začiatku, samozrejme, niektoré znaky rodovej spoločnosti a predstavoval zjednotenie (spojenie) občanov, ktorí vlastnili pôdu a otrokov ako spoločné vlastníctvo. V tomto období sa nerozvinutosť ekonomickej výroby nahradzala politickými vzťahmi, teda upevnením právej moci. To sa vzťahovalo najmä na upevnenie moci triedy, ako aj na upevnenie inštitúcie ako funkcie moci triedy. V dôsledku toho sa „súkromný život občanov nemohol nestať závislým od politického života, a naopak“ (s. 25). Politikum života gréckej spoločnosti dominovalo občianskym vzťahom tejto spoločnosti.

Parsons analyzuje antickú spoločnosť na prechode z rodového zriadenia k polis na sociokultúrnom základe. Podľa neho, aj keď polis bola základnou jednotkou spoločnosti, hlavný grécky kultúrny vzor sa vytváral na základe jazyka. „Táto lingvisticko-literárna kultúra... bola vytvorená mnohými politicky nezávislými polis ktorých organizácia bola v klasickom ob-

dobí zásadne organizáciou mestských štátov.“ Podľa neho jednotnosť gréckych mestských štátov bola prevažne kultúrna, napriek tomu, že sa v nej vyskytovali aj politicky významné prvky (silné vedomie rozdielu medzi Grékmi a barbarmi). Nakoniec považuje Parsons za veľmi dôležité, že sa polis vyvinula na korporatívne spoločenstvo občanov, ktoré sa stalo spoločenstvom rovných (najmä v Aténach), aj keď obyvatelia neobčania boli vylúčení a zostali spodnou triedou.³ Aj keď Parsonsov rozbor tohto obdobia nie je v uvedenej knihe rozsiahly, nastolené problémy sú dokončené. Prečo a ako zostali neobčania spodnou triedou a dokonca na báze korporácie rovných, z uvedeného dokladu nevyplýva. Aj keď je jednotný jazyk v antickom Grécku nepochybne jedným z predpokladov gréckej kultúry, voči objektívnym tendenciám vývinu spoločenského života veľku nevystupuje ako zjednocujúci, podstatný, vnútorný vzťah.

Spiridonov hovorí, že v Aténach sa individuum socializovalo (či už ako tam narodené, či z iných príčin) špecifickým mechanizmom socializácie. Jej prvkami bolo rozdelenie spoločnosti na stavov v závislosti od sociálneho pôvodu a možnosti byť vlastníkom, rozdelenie individuálnu vnútri stavu na jednotlivé skupiny podľa vlastného majetkového polozenia a rozdelenie konkrétnych sociálnych pozícii v závislosti od spoločenského postavenia. Pritom akú úlohu zaujme individuum vo svojom stave, záviselo od jeho prirodzených schopností, ako aj súhrnu doplňujúcich faktorov označeným pojmom „spoločenská váha“ individuua (s. 26).

Okrem historických dobovostí, ktoré majú špecifický ráz, podľa Spiridonova sa socializácia vo feudalizme odlišuje od antiky len v tom, že sociálna štruktúra feudalizmu sa rozdeľovala na viac stavov, kým v antike iba na dva. Základné určenia majúce charakter objektívnej tendencie sa nemenia.

³ PARSONS, T.: Společnosti, vývojové a srovnávací hodnocení, Praha 1971, s. 155–162.

Vznikom buržoáznej spoločnosti je socializácia jednotlivca spojená s upevnenými a v najširšej miere rozšírenými vecnými vzťahmi. Táto problematika je pomerne najviac známa. V procese výroby dochádza k takej produkcií, ktorá doteraz najviac prevyšuje osobnú spotrebu vyrábjajúceho. Produkt práce je predmetným uskutočnením bytostných schopností človeka. Práca je v tejto spoločnosti jediná možnosť socializácie jednotlivca, jediná cesta nepretržitého zospoločenšovania. Socializovaný je ten, kto vyrába veci (a je teda reálne zahrnutý do systému spoločenskej výroby), výmena ktorých tvorí trh a spája všetkých so všetkými. Socializácia je proces predmetného zospoločenstva človeka, moment vzniku a tvorby spoločnosti, lebo človek vstupujúc do materiálnej výroby, získava také sociálne určenie, ktoré určuje jeho miesto v systéme sociálnych vzťahov. Socializačný efekt vykorisťovania sa prejavuje v tom, že práca robotníka sa stáva predpokladom socializácie vlastníka produktu, ktorý sám nepracuje, ale disponuje právom na cudziu prácu. Len v dôsledku toho (vlastníctva výrobných prostriedkov) vstupuje vlastník do spoločenského života — socializuje sa.

Tým sa odlišuje od výrobcov a veľkosťou súkromného vlastníctva odlišuje sa od iného vlastníka. Spiridonov konštatuje, že „práca ľudí zospoločenstuje, súkromné vlastníctvo ich rozdeľuje“. Podľa neho osobnosť je v buržoáznej spoločnosti socializovaná len natoľko, nakoľko je určená triednymi vzťahmi. Podstata človeka sa presunula mimo človeka, spredmetňuje sa v systéme vecných vzťahov a podmieňuje miesto človeka v sociálnej štruktúre, ako aj jeho osobný osud.

Spiridonova stanovisko je z filozofického hľadiska najdôležitejšia. Metodologicky ucelená, rozpracovaná na základe principu historizmu, obsahovo kompaktná. Nechápe doterajšie dejiny zospoločenšovania človeka ako súhrn časovo následných udalostí, ale ako celostný proces. Na udalosti v určitom období socializácie vplývajú predchá-

dzajúce javy a vzťahy a dajú sa nimi vysvetliť. V tomto zmysle možno prvotné socializačné formy pochopiť a vysvetliť z hľadiska najrozvinutejších moderných ľudských spoločností a toho, ako prebieha socializácia v týchto spoločnostiach vo svojom vnútornom podstatnom vzťahu.

Proces socializácie jednotlivca sa v súčasnosti vyznačuje niektorými univerzálnymi črtami. Je to dynamický, neskončený a trvajúci proces zhodný s formovaním osobnosti. Podľa Gilinského (*Stupeň socializácie ľudí*) sa dá doterajšia základná periodizácia socializácie rozdeliť na tri obdobia: a) predpracovné, b) pracovné a c) popracovné obdobie. Sám však hovorí o nedostatočnosti tejto periodizácie, pretože v predpracovanom období vidí markantný rozdiel medzi predškolským a školským obdobím (špecifické inštitúcie a prostriedky socializácie). Preto rozdelujeme socializáciu na obdobie ranej socializácie, obdobie učenia, obdobie dospelosti a zavŕšenie životného cyklu (s. 50–55). Lebedev (*Socializácia ľudí a reprodukcia spoločnosti*) pri rozlišovaní inštitúcií socializácie uvádzá tri skupiny: 1. inštitúcie rozvoja prirodzených vlastností človeka (rodina a predškolské detské zaradenia), 2. inštitúcie učenia (obdobie od 7–25 rokov) a 3. inštitúcie zodpovedajúce praktickej činnosti človeka (výrobnej, politickej, poznávacej) (s. 75–78), čo je podľa neho aj posledný stupeň socializácie. V tomto období (profesionálnej pracovnej činnosti) jednotlivec aj nadalej rozvíja svoje ľudské schopnosti tak v smere zdokonalenia návykov a schopností v styku s prírodou, ako aj v styku s ľudmi. Nesmie sa však zabúdať na to, že pri spoločenskej delbe práce má jednotlivec obmedzené možnosti. Vysvetluje sa to tým, že jednotlivec zostal len pri istom druhu pracovnej činnosti a jeho osobnosťný vývin je späť s touto špecializáciou, teda uzatvára sa do svojej špecializácie.

Ananiev (*O psychologických efektoch socializácie*) aj Kask (*O socializačnej funkcií socialistickej spoločnosti*) naproti

tomu hovoria, že nemožno ignorovať nahromadený materiál o socializácii dospeľých vcelku (prekvalifikácia a zvyšovanie kvalifikácie, zmena zamestnania, tempo postupu, hierarchia riadenia a socializačná funkcia kariéry ... s. 146). Proces socializácie sa v modernej spoločnosti prakticky nezastavuje po celý život. Dodáva, že proces socializácie nepochybne „zahrnuje celý život človeka v spoločnosti, a preto sa periodizácia momentov tohto procesu nemôže ohraničovať len etapami formovania osobnosti“ (s. 146).

Podľa Gilinského (aj Paškov a Javič: *K otázke o úlohe právnych noriem pri socializácii jednotlivca*) sa „človek ako osobnosť môže formovať len v spoločnosti. Spoločnosť vytvára typy správania človeka, normuje jeho činy, určuje jeho miesto v spoločnosti — sociálnu pozíciu, status“ (s. 46). Akou osobnosťou, ako a kedy sa ľiou stane, nie je pre spoločnosť ľahostajné. Avšak to, „že osobnosť človeka formuje jeho spoločenské prostredie, nesmieme... chápať zjednodušene ako asimiláciu človeka jeho najbližiemu prostrediu“.⁴ Gilinskij hovorí, že sociálne pridávajúc sa k biologickému základu, nemôže nerátať s biologickým. Ludský organizmus, jeho osobitosť obdobia vývinu, to sú nevyhnutné biologické predpoklady spoločenského života ľudu (s. 47).

Paškov s Javičom dodávajú, že sociálne faktory sa transformujú v individuálnych zvláštnostiach človeka a v jeho životnej skúsenosti, môžu stimulovať jednu z jeho prirozených vlastností a stať sa prekážkou innej. To znamená aj to, že biologický faktor, ak ide o psychicky normálnu osobnosť, môže byť neutralizovaný systémom sociálnych vplyvov (s. 98–101).

Podľa J. Szcepánského je spoločenská osobnosť súbor trvalých vlastností jednotlivca, pôsobiacich na jeho konanie, vychádzajúca z biologických a psychických vlastností, z vplyvu kultúry a zo struktúry spoločnosti, v ktorej bol jednot-

livec vychovaný a v ktorej žil. Spoločenská osobnosť zahrnuje určité prvky (kulturny ideál osobnosti, spoločenská úloha a iné) rozvinuté v procese socializácie.⁵

Prostriedky, ktorými spoločnosť disponuje pri socializácii svojich členov, sú teda okrem tých, čo sme uviedli pri klasifikácii období socializácie, aj hodnoty pravidlá, princípy, právne a morálne normy atď. (Gilinskij, Lebedev, Paškov a Javič a ī.). Osobitný význam má socializácia v socialistickej spoločnosti. Kask zdôrazňuje rozdiel medzi kultúrno-výchovnou funkciou štátu, ktorá pôsobí ako ideologickej funkcia len v triednej spoločnosti, kym v každej spoločnosti prebieha po línii socializácie. „Ideologickej funkcia ... je taká činnosť štátu, ktorá pomáha vstiepovať do vedomia členov spoločnosti určitý systém politických, právnych, morálnych ... názorov“, a „socializačná činnosť je taká činnosť, ktorá zabezpečuje človeka ako prvok sociálno-ekonomickej štruktúry spoločnosti...“ (s. 95). Pritom táto sťaf, ako aj niektoré iné (*Umenie ako faktor socializácie jednotlivca, Problem socializácie v americkej politickej literatúre, Frustrácia pri prežívaní životných ťažkostí*) sú uvedením do problematiky, a teda iba vymedzením problémov alebo súhrnom doterajších názorov a pod. Niektoré iné (*Socializácia individua a reprodukcia spoločnosti; Sociálne stereotypy – podmienky a produkty socializácie*) svojou empirickou povahou majú význam pre konkrétné sociologické a psychologické výskumy spoločenskej problematiky. Na zborníku celkove vidieť znaky prvých prác v tejto oblasti, čo sa prejavuje napr. v rámci jednej disciplíny pestrostou definícii a vymedzení istého problému, duplicitou predmetu výskumu, metodologickými otázkami.

Význam marxistického spracovania tejto problematiky je nepochybne v tom, že sa na konkrétnom materiáli riešia a dokumentujú problémy, ktoré sa často iba

⁴ BAUMAN, Z.: Sociologie..., s. 262.

⁵ SZCZEPĀNSKI, J.: c. d., s. 55.

deklarovali v rámci filozofických zásad materialistického chápania dejín. Formulácia, že ľudský život má spoločenský charakter, dostávala v tomto kontexte vlastne iba širší kultúrny rámec. Ako sa dostáva spoločenské do života jednotlivca, nakoľko ho ovplyvňuje a mení, aké sú

základné problémy socializácie (zospoločenstvo), jej štruktúrne prvky, funkcia, konkrétny materiál atď., začínajú skúmať jednotlivé spoločenské disciplíny s dosahom aj pre filozofické riešenie problémov človeka.

Ludovít Turčan

SOVIETSKY ZBORNÍK O SÚČASNEJ FILOZOFII

Filosofija v sovremennom mire. Filosofija i nauka (Kritičeskie očerki buržoaznej filosofii). Moskva, Nauka 1972, 424 s.

Zámysl autorov tohto aktuálneho sborníku spočíval v tom, aby na základe výzkumu rôznych typov vzťahov filozofie a vedy upresnili predmét a zvláštnosť filozofie, její miesto a úlohu v soudobé duchovnej kultúre. Úvod pod názvem *Filosofie a veda v soudobém svetle* napsal L. N. Mitrochin. Zdôrazňuje, že v soudobých podmínkach spoločenská potreba, podmiňujúca rozvoj našej filozofie, zahrnuje i požadavek kritické analýzy a trídního hodnocenia filozofických doktrín Západu. Zkoumání soudobé buržoaznej filozofie predstavuje dnes samostatnou súčasť marxistické historicko-filosofickej disciplíny, nemôže však byť izolovaná od obecného obsahového pohybu marxistické filozofické vedy. XXIV. sjezd KSSZ zvlášť podtrhl dôležitosť rozpracovania aktuálnych a fundamentálnych problémov vedy, nutnosť takovej kritiky soudobých buržoazných a revizionistických idej a učení, ktorá by se plne opírala o aktivnú a tvorívú rozvoj spoločenských vied, marxisticko-leninské teorie.

Vlastní obsah sborníku zahrnuje deväť studií. M. K. Mamaradži, E. Ju. Solovjeva a V. S. Švrev řeší vzťah klasické a soudobé buržoaznej filozofie ako dvou epoch jejho vývoje. T. I. Ojerma a n píše na téma *Filosofie, veda, ideologie*, E. G. Judin na téma *Vzťah filozofie a vedy ako metodologický problém*. Na podobné téma je studie V. A. Lektorškého *Filosofie a vedecká metoda*.

V. S. Švrev se zabývá otázkou vzťahu filozofie a zkoumání vedeckého poznání, N. S. Julianová otázkou vedy a metafyziky v americké filozofii 20. storočia. N. F. Naumovová v tématu *Buržoazní sociologie a filozofie* řeší predevším vzťah človeka a společnosti na úrovni obou těchto věd. Zdôrazňuje zároveň, že bez objasnení vzťahu buržoazní filozofie a sociologie není myslitelná seriózní kritika a pochopení tendencí západní sociologie. A. P. Ogorcov se zabývá vedeckými způsoby buržoazního spoločenského vedení, roztržkou mezi přírodovědeckou a humanitní kulturou, scientismem a antiscientismem v jeho vývoji.

Zvláštní miesto má ve sborníku záverečná studie B. M. Kedrova *Filosofie ako obecná veda a její vzťahy k dielcom viedám*. Kedrov predevším odmítá názory stavujúcich filozofii proti vede, apriorně již predem odmítajúc filozofii ako vědu. Každá věda je predevším poznáváním zákonů, pravdy, poznávání pravdivé podstaty pozorovaných jevů. Věda se stává skutečnou vědou od toho okamžiku, kdy jsou odhaleny první zákony jevů, které tato věda zkoumá. Znalost rozdílů mezi skupinami (nebo kategoriemi) zákonů umožňuje odhalit a objasnit rozdíly i mezi vědami, které se zabývají zkoumáním odpovidajících zákonů. Autor dále ukazuje na obecnost a nekonečnosť zákonů. Vedle stupňu obecnosti rozlišuje i šířku zákonů (např. tzv. obecně sociologické zákony, které